

apoiant, el pintor Zeuxis.—Res hi ha més terrible que l'enveja d'una dona ofesa. I ofèn tant a una dona la formosura d'una altra, com al pretenció el talent veritable d'un contrincant superior.

En això va aparèixer a l'entrada dels jardins un vell respectable, de barba i cabell blancs, de poca estatura i de formes magres: era Anaxàgores. Vestia una túnica de granat fosc, sobre la qual es destacaven la seva barba blanca i els seus cabells llargs i sedosos. Un petit mantell cobria ses espatlles. L'acompanyava un acòlit, escoltant respectuós el què li deia, mentre avançava lentament, apoïat en son gaiat, sobre la via del jardí. El seu aspecte era humil; tant, que en veure'l, conquistava ja els cors. Havia viatjat molt i estudiava més. Havia anat a l'enigmàtic Egipte, a la Caldea astronòmica, a la misteriosa Índia, i d'aquells països n'havia llegit els llibres, la naturalesa i els homes.

En veure'l, tots van córrer a trobar-lo, Pericles el primer. El gran filòsof es detingué a mirar el cercle d'oliveres sagrades dins el qual estava l'altar de les Muses, digué:

Un filòsof no ha d'ensenyar en semblant lloc, sinó prop del primer rebel·lat, amic de l'Home.

I va marxar decidit cap als plàtans que voltaven l'estàtua de Prometeu, posant-se a llur ombra. Tots el van seguir, asseient-se a les grades de l'estàtua del Tità.

El filòsof continuà dient:

—Prometeu va ésser el primer protector dels mortals: tan sols per ells exigia a Zeus la justícia que els déus ens negaven sempre, des que vam aparèixer sobre la Terra.

Llavors el filòsof s'assegué en un banc de marbre, davant del seu auditori, i amb to sentencios va dir:

«—La Matèria és eterna, encara que variable en sos elements. Res neix; res mor. Ço que existeix, es barreja i es separa, es confon o es distingeix. El naixement és una composició; la mort, una descomposició. Existeix una força incorporària, immutable, pensant i activa, que no crea la Matèria, però que la coordina. Aquesta força que modifica i ordena, és l'*Intel·lecte*, que altres nomenen l'*Esperit*.

»Al començament de tot hi havia el caos, o sigui la confusió. L'*Intel·lecte*, causa formadora i origen del moviment, va posar ordre al caos. La Matèria va ésser circularment agitada pel moviment; i les parts més tènues van ésser disparades a la circumferència, i les més pesades es van quedar al centre. Per això la Terra és el centre de l'Univers. Damunt d'ella hi ha les aigües, i més enllà la llum i el calor, que estan en els astres i en el Sol.

»L'*Intel·lecte*, o sigui l'*Esperit*, és l'ànima del món i està espargit per tot. Forma les ànimes particulars dels homes, dels animals i de les plantes. Encara que en tots els éssers sigui idèntic a ell mateix, obra de diferent manera i amb diversa in-

tensitat segons l'organisme que anima. I quan l'*Intel·lecte* sembla inactiu, és quan no té els instruments necessaris, que són les organitzacions adequades; però ell, per sa acció suprema, les va formant, ajudat del temps, en els éssers. Les ànimes particulars, que són sols partícules de l'ànima universal, moren amb els cossos quan aquests es descomponen i es dissolen, reentrant en la gran ànima de l'Univers, que és l'*Intel·lecte*.»

Els ulls del mestre estaven com il·luminats, sa veu ronca, en arribar aquí. El públic escoltava amb un silenci religiós.

—I quin rang, en ton sistema, ocupen els déus, nostres pares, oh, gran savi?—va demanar-li Teofrast, que també estava entre l'auditori.

I Anaxàgores li va respondre:

—Els déus de la Pàtria no han pas existit sempre en el passat, ni existiran en l'esdevenidor. Són sols idees pures, com la matèria, i les idees es transformen. Encara que l'essència de la divinitat resideixi en el cor de l'Home, pot prendre formes diferents. I temo que el vaticini de Prometeu es compleixi dins de pocs segles per a la nostra raça. Un dia el poble sentirà una veu fatídica que cridarà: «—Els déus han mort!»

Un terror indefinible es va apoderar de tots els ànims. Mai cap filòsof s'havia atrevit a tal afirmació en son sistema. Els seus amics temien l'audàcia de ses respostes, i per això estaven silenciosos i espantats.

Més de sobte, per sort la qüestió va ésser desviada per un dels oients. Aquest era un home jove, petitó, de cós inharmoníic, coll gruixut, nas aplanat, cara vulgar i desvergonyida, i barba inculta, deixant veure uns llavis gruixuts i ordinaris. Anava vestit de burell apedaçat, i portava els peus descalços, bruts i plens d'ulls-depoll i durícies.

—Admiro ta saviesa, mestre; però no participo de tes tendències!—li va cridar amb veu agre.—No seria més interessant, que l'origen del món i dels déus, ocupar-se de l'Home?

Anaxàgores va reflexionar un instant i li va respondre:

—Si tu haguessis sentit altres conferències meves, ara no em demanaries tal cosa. Precisament jo ja anava a exposar que, canviant de forma els déus com a productes ideals que són, és inútil i fins perillós fonamentar-hi el sistema polític de la Pàtria; i que tot govern, tota organització dels ciutadans, tota institució, s'ha de fer mirant a la major i millor suma de benestar de l'Home lliure, com són els ciutadans d'Atenes.

—Ah!, de l'Home lliure!—va replicar l'altre, movent el cap.—No seria millor que, al benestar d'aquest, es preferís el sofriment de l'Home, fent-lo just? I en lloc de sostenir la Bellesa com a sinònim de Divinitat, no seria més bo que la combatessis en els déus en compte de combatre llur

immortalitat? No trobes que els déus, no essent formosos, serien més morals? No veus que la Virtut és contrària de la Bellesa?...

En això estava de la seva controvèrsia quan no va poder continuar, perquè tothom se li va tirar damunt, cridant les hetaïres les primeres.

—Es clar, com que ell és tan lleig, vol que els déus també ho siguin!—va exclamar la bella Eucaris.

—Vaia un sofista d'estranya mena!—digué un poeta.—Divinitzar la lletjor! Fer la Virtut lletja!

—No el coneixeu!—va dir l'elegant Mnais.—Es diu Sòcrates i és fill de Sofronisc, aquell escultor a baix preu, i d'aquella llevadora del port que ven potingues fetes amb herbes màgiques de la Tessàlia! Es un potiner. Vol fer estàtues dels déus, i fa uns ninots mal girbats!...

—Es clar: si no sap de dibuix!—va afegir Zeuxis.—I si veiéssiu com els pinta! Semblen espanta-ocells?

—L'altre dia va fer una imatge de la deessa Atena que semblava una estaca—continuà Mnais.—Jo no sé pas on els pot vendre, aquests horrors!

—Els va a vendre als mariners, al Pireu—digué Fídies.—No fa gaires dies que un patró li va comprar una imatge de Zeus, i en sortir del port vetaquí que el vent començà a bufar de valent, i els mariners la van tirar a l'aigua perquè van creure que Zeus feia bufar tempestat a Eol per no veure's passejat en una figura tan ridícula pels països estrangers.

—A fora aquest sofista estafalari!—li cridaven uns poetes.—Com voleu que tingui raó, si és tan lleig?

—Val més que s'en vagi a rentar els peus, aquest brut!—afegien les hetaïres.

—Em sembla que seria un bon soldat!—va exclamar un estratega, en veure el desvergonyiment amb què feia cara a tothom.

—Com tots els bèsties. A poc saber, molt valor. L'home savi, si en té, és per amor a la Pàtria i al seu bon nom, i aquesta ja és virtut d'herois—van dir dos intel·lectuals que acompanyaven Teofrast.

I, entre els crits d'uns i les rialles d'altres, es va dissoldre aquella reunió que havia començat d'una manera tan solemne, mentre que Sòcrates, anant-se'n, encara girava el cap mirant amb desvergonyiment els que l'increpaven.

Anaxàgores es va acomiadar de Pericles i de Fídies, i es va volguer quedar en els jardins, acompanyat només del seu acòlit.

Pericles i Fídies el van saludar amb una reverència i van sortir per la porta Dípila; i, entrant en el barri de la Ceràmica, van tirar pel carrer d'Hermes i van retornar a l'Àcròpolis en caure la tarda.

POMPEU GENER